

LA TOPONOMÍA DE L'ILLA DE TABARCA

Cosme AGUILÓ
i Joan MIRALLES

1. L'ILLA DE TABARCA (SANTA POLA)¹

L'illa de Tabarca està situada a poc més de quatre quilòmetres al sud-est del cap de Santa Pola (Baix Vinalopó) a 39° de latitud nord i 28° de longitud est. Té uns 1.750 metres de llargària per uns 300 d'amplària màxima, amb una alçària mitjana d'uns 6 metres i un màxim de 16 a la torre de Sant Josep i una superfície aproximada de 30 hectàrees. Té uns 6 quilòmetres de costa i als seus voltants hi ha una sèrie d'illots i esculls (la Galera, la Nau, la Cantera, etc.), que fan especialment difícil la navegació en alguns indrets.

Pertany al partit judicial i municipal d'Alacant i a la diòcesi d'Oriola. A grans trets podem dir que hi ha dos sectors ben definits: *el Poble* i *el Camp*. Té un petit port i algunes platges. No té cursos d'aigua ni fonts i els vents i temporals s'hi fan sentir adesiara. El clima és mediterrani, d'hiverns suaus i estius calorosos i amb pluges irregulars i escasses. Hi ha una manca notable de massa forestal, tret de les tires de paleres (figueres de moro) del camp i d'alguns arbres al poble, a part d'algunes plantès especialment adaptades al medi. La fauna terrestre és també pobre. La població s'ha dedicat tradicionalment a la pesca, amb un moment especialment pròsper en l'època de funcionament de l'almadrava. La població de l'illa ha variat molt des de l'establiment dels tabarquins provinents de Tunísia. El 1769 la primera matrícula de població arriba a 311 habitants, el 1876 assoleix els 634 i, anys més tard, el 1920, són ja 1.055. Després la xifra va minvant de cada vegada més i el 1975 només té 163 habitants.

(1) Per a la redacció d'aquesta breu introducció històrica ens hem basat sobretot en les següents obres: JOSE LUÍS GONZÁLEZ ARPIDE: *Los tabarquinos. Estudio etnológico de una comunidad en vías de desaparición*, Instituto de Estudios Alicantinos, Diputación Provincial de Alicante (Alicante 1981), tesis doctoral dirigida por el Dr. Martín Almagro Bosch; ANA MARÍA RAMOS VARA: *Orígenes del pueblo tabarquino, gestiones para su abastecimiento en la isla de San Pablo (Alicante 1770) y vida del mismo en la Nueva Tabarca*, tesis de licenciatura inédita, dirigida por el Dr. José María Jover Zamora, abril 1975, Universidad Complutense de Madrid (Facultad de Filosofía y Letras); *Gran Enciclopèdia Catalana*, s.v. *Plana, illa*, vol. 11, Barcelona 1978, pàg. 656; s.v. *Nova Tabarca*. 1ª, vol. 10, Barcelona 1977, pàg. 607. També, els autors d'aquest treball volem agrair l'ajut de l'Institut d'Estudis Avançats (Universitat de les Illes Balears).

La ciutat de *Nueva Tabarca*, bastida per Carles III el 1769 per a instal·lar-hi la comunitat tabarquina redimida de l'esclavitud el 1768, segueix un traçat regular inspirat en les construccions colonials de l'època tant a Amèrica com a les noves poblacions de colons establerts a Sierra Morena. Té dos eixos principals, en direcció est-oest el més llarg i de nord-sud el més curt, amb una gran plaça central i d'altres més petites, amb carrers secundaris i voltada d'una murada que segueix el perímetre de l'illa, amb tres portes: la de l'oest (Trencada o de Sant Gabriel), que comunica amb la Cantera, la de llevant o de Sant Rafael i la de terra (d'Alacant o de Sant Miquel). Els edificis més notables són l'església, beneïda el 1770, de nau única i amb capelles laterals, amb la casa del capellà i l'escola, la casa del governador, a més de diversos baluards i d'altres construccions defensives y d'habitatge. Fora de la ciutat destaquen la torre de Sant Josep, de dues plantes i amb pati interior, amb espitlleres, de planta quadrada, el far antic, inaugurat el 1854, i un altre de modern del 1975, la casa del camp i el cementiri.

Diversos vestigis arqueològics d'època romana demostren que fou habitada des de temps antics. Estrabó la cita amb el nom de *Planesia* i els romans l'anomenen *Planaria*, segurament per la seva forma. També durant l'època medieval predomina la denominació d'*illa de Santa Pola*, que perdurarà fins al segle XVIII en què és substituïda pel nom de *Tabarca* o, simplement, *l'illa*. Una altra denominació utilitzada històricament és *illa de Sant Pau*. Des del segle XIII trobam testimonis del domini d'Elx sobre l'illa, que es donarà fins al 1770 quan és posada sota l'òrbita d'influència d'Alacant. El 1304, per la sentència arbitral de Torrelles, Elx i d'altres territoris alacantins, passem a formar part de la Corona d'Aragó. El 1337 Ramon Berenguer, fill de Jaume II, concedeix al consell de la vila d'Elx la llicència per a la construcció d'una torre de defensa, tema que serà reprès més tard, el 1427. Durant l'època de Ferran el Catòlic l'illa i d'altres territoris passen a D. Gutierre de Cárdenas, noble castellà, i en l'acta de partició i de delimitació de files es declara que l'illa de Santa Pola forma part del terme d'Elx. El 1481 Gutierre de Cárdenas pren possessió dels seus dominis. Amb el temps hi haurà nombroses qüestions sobre la propietat de l'illa entre la ciutat d'Elx i els Cárdenas. El 1541 l'illa de Santa Pola rep la visita de l'emperador Carles V de tornada d'Alger. Mentrestant els atacs pirates a la costa són freqüents i es decideix la construcció del castell de Santa Pola. Durant l'època de Felip III es parla de fortificar l'illa, però s'abandona el projecte a causa de l'alt cost. El segle XVIII, durant l'època de Carles III la situació canviarà radicalment amb l'establiment de la colònia de pescadors d'origen genovès, procedents de l'illa tunisenca de Tabarca, de la qual pendrà el nom la nostra illa.

2. L'ALTRA ILLA DE TABARCA (TUNÍSIA)

Tabarca és el nom d'una població de Tunísia, prop de la frontera amb Algèria i d'una illa a 500 metres de la costa, devora la desembocadura de Uad-el-kebir. L'illa té 750 metres de longitud per 500 metres d'amplària màxima, una extensió d'unes 16 hectàrees i una altura màxima de 92 metres. Sembla que el nom *Tabarca* és d'origen líbico-berber, si bé encara manca un estudi a fons que aclareixi definitivament l'ètim. Hi ha vestigis arqueològics dels diversos dominadors de l'illa: cartaginesos, romans, àrabs, etc.

El 1540 el corsari turc Dragut és fet presoner per l'almirall genovès Andrea Doria, a les ordres de Carles V; i és conduït a Gènova. Per a obtenir la llibertat cedeix als genovesos l'illa de Tabarca amb la facultat de poder edificar-hi una torre de defensa i de poder comerciar diversos productes. Els Lomellini, senyors de Pegli, aprofiten aquesta avinentesa per tal l'explotar el corall de l'illa i condueixin a Tabarca una partida de genovesos per a dedicar-se a aquesta activitat. Així mateix Carles V en la campanya de Tunis s'apodera de l'illa i estipula una sèrie de condicions per al seu arrendament, ja que hi havia fet construir un presidi. Com que el manteniment és dificultós

Carles V concedeix el permís de la pesca del corall als Lomellini amb la condició que aquests mantinguin el presidi i que hi onegi l'estendard reial i que la cinquena part del corall sigui per al rei. És així que Tabarca es converteix en un negoci florent per als genovesos. Sembla que el domini espanyol es prolonga fins el 1642 i que els Lomellini controlen l'illa fins el 1738. Però Tabarca sofreix diversos atacs de pirates algerins i es troba amb la competència de França, que vol monopolitzar l'extracció de corall al nord d'Àfrica. Això fa que els Lomellini es declarin tributaris del beï de Tunis per a poder defensar els seus interessos. A partir del segle XVII sembla que comença a decaure el comerç del corall i les queixes dels Lomellini sobre les càrregues a què estan obligats es prodiguen.

3. EMIGRACIÓ DE TABARQUINS A L'ILLA DE S. PIETRO

El 1736 Jàcome Lomellini comunica a la cort espanyola la proposició del rei de Sardènia Carles Manuel III per a l'admissió de 300 famílies a l'illa de San Pietro, devora Sardènia. El P. Giovannini de Tabarca gestiona la concessió de l'illa als tabarquins, ajudat per Agustín Tagliafico, intendent de Tabarca, i sobretot amb l'ajuda econòmica concedida pel marquès de la Guàrdia Bernadí Genovès Cervelló², patró de la tonyinera de Portoscuso. Els acords es fan amb el ple dret del marquès sobre l'illa de San Pietro amb títol ducal amb la facultat d'organitzar pesqueres i almadraves i de pescar corall. En agraïment al rei Carles Manuel s'imposà el nom de Carloforte a la nova ciutat.

L'illa de San Pietro està situada al sud-oest de Sardènia, a uns 6 quilòmetres de la costa. Té una extensió d'uns 51'3 km² i una altura mitjana de 73 metres, amb algunes elevacions que sobrepassen els 200 metres. Sembla que es tracta d'una antiga colònia fènicia.

El 22 de febrer de 1738 arriba un primer grup de tabarquins i de famílies procedents de Ligúria, seguides d'altres en anys posteriors. Mentrestant a Tabarca prop de 1400 persones viuen una situació prou precària. El 1741, el beï de Tunis, creient que els tabarquins són còmplices dels francesos, ordena una expedició i pren Tabarca i redueix a esclavitud unes 840 persones i les se'n duu a Tunis on romandran en règim d'esclavitud. Alguns tabarquins que s'alliberen de l'esclavatge poden arribar a l'illa de San Pietro.

4. DE NOU A TABARCA (SANTA POLA)

El 1750 Fr. Bernardo Pasqual de Almancaya, de l'orde de la Santíssima Trinitat dels Redemptors Calçats, administrador del Reial Hospital de Sant Joan de Malta a la ciutat de Tunis, escriu diverses cartes al P. Provincial de l'orde exposant-li la situació dramàtica dels captius de Tabarca. Aquesta informació arriba a Carles III, rei de Nàpols, i, des del 1759, rei d'Espanya, i decideix el rescat dels tabarquins a través de l'orde dels mercedaris per iniciativa del comte d'Aranda. El 1768 el religiós mercedari Fr. Juan de la Virgen s'encarrega de fer la gestió. Així són rescatats 325 tabarquins per a cada un dels quals hom paga al beï de Tunis 240 escuts. El comte d'Aranda fa veure al rei la conveniència d'establir-los a l'illa de Santa Pola per tal d'evitar en el futur la pirateria i el contrabàndol. Els tabarquins arriben a Alacant el 1769 en vaixells comandats per D. José Díaz i de primer ocupen l'antic col·legi de la Companyia de Jesús d'Alacant i són destinats 500.000 reials per a la manutenció dels tabarquins durant l'estada a la ciutat. El 21 de febrer

(2) De fet el nom d'aquest marquès apareix en castellà, en l'obra de J.L. González (op. cit. p. 53). Ara bé, sembla, pels llinatges, que pot tractar-se d'un català o descendent de catalans. Això ens ha induït a catalanitzar aquest nom.

de 1769 el comte d'Aranda fa fer la primera matrícula dels redimits. Ara són 311 en total.

El mes d'abril de 1770 passen a l'illa de Santa Pola, que des d'ara serà l'illa de *Nueva Tabarca*. El 22 de gener del 1769 s'havia aixecat i aprovat el plànol de les obres de la nova ciutat: *Nueva Tabarca* i el 2 d'agost del mateix any es posava la primera pedra de les fortificacions. D. Fernando Méndez de Sotomayor, coronell d'infanteria, s'encarrega de dirigir les obres i juntament amb Guillermo de Baillencourt, governador d'Alacant i Juan Antonio Aguilar y Figueroa, comptador de la ciutat d'Alacant, constitueixen la Junta d'Administració de l'illa.

Quan desembarquen els tabarquins al nou destí hi ha 125 cases construïdes, 92 de les quals són ocupades. D'altra banda, el primitiu oratori que s'havia construït al primer moment és ampliat i el 7 de desembre de 1770 és beneït públicament. Els patrons de l'illa seran Sant Pere i Sant Pau i la Immaculada Concepció. Els nous pobladors són integrats en els gremis de pescadors, de palers o corders d'espert, de teixidors, de boters i de sarriers. Carles III també eximeix els tabarquins del servei d'armes i del pagament d'impost directes i indirectes. Per a la bona administració del lloc institueix un governador i un destacament militar s'encarrega de la defensa. El sistema defensiu consta també de muralles, baluards, bateries, tenalles, portes, etc.

Aviat, però, sorgeixen els problemes quan els tabarquins es queixen de les males condicions de l'illa, sense llenya, ni aigua dolça, no volen estar adscrits als gremis imposats, etc. D'altra banda, les circumstàncies d'aïllament fan que l'endogàmia sigui molt freqüent. Això fa que el Papa accedeixi el 1779 a la dispensa per als matrimonis consanguinis.

El 1835, amb el règim constitucional s'acaben alguns dels privilegis dels tabarquins. El 1838, com a represàlia, són afusellats 19 presoners carlins per ordre de la Junta de Salvación y Defensa del Reino de Valencia. El 1844 mor el darrer governador Rafael López. El 1854 és inaugurat el far i es construeixen dos nous aljubs. El 1862, el cementeri, situat en el camp, és envoltat de paret.

Ja al segle XX tenim diverses notícies d'ordre divers, com és ara els naufragis o encallaments de vaixells, com el de la galiota anglesa *Cureka*, el 1901, o el del transatlàntic italià *Siena* o, durant la Primera Guerra Mundial, l'enfonsament d'alguns vaixells aliats torpedejats per submarins alemanys. El 1908 arriba a l'illa el poeta Salvador Rueda i hi fa estades. El 1918 el regidor Manuel López González desenvolupa una moció perquè l'ajuntament d'Alacant construeixi a l'illa un mollet, però aquest no es farà realitat fins al 1944. El 1964 Tabarca és declarada conjunt històrico-artístic. Aquests darrers anys, el 1974 es destinen 4 milions de pessetes per a la restauració de la muralla i el 1975 hi ha l'agermanament entre Tabarca i San Pietro i s'hi instal·la el telèfon. També a partir del 1978 es disfruta del fluid elèctric i ara existeix ja una planta solar, i s'hi instal·la la xarxa de clavegueram.

Els problemes que té avui Tabarca són, però, diversos i el fet és que per a bé o per a mal aquestes darreres dècades hi ha hagut una sèrie de transformacions que han acabat pràcticament amb moltes de les característiques pròpies de l'illa. L'almadrava ha deixat de funcionar des de fa anys, l'emigració de tabarquins ha estat molt important, sobretot cap a d'altres bandes de la costa alacantina, la irrupció del turisme estiuenc ha duit també com a conseqüència les transformacions normals en aquests casos, etc.

APÈNDIX

Hem confeccionat una llista dels llinatges de tabarquins procedents de territori italià o cors que apareixen en diversos llistats dels segles XVIII i XIX³. Partim de la forma més general i entre parèntesi incloem les formes de femení i les variants gràfiques:

(3) Els noms són presos de les dues obres citades en primer lloc en la nota 1. No hem tingut temps de cotejar

Acheno, (Achena). Arti.
Bacala, Barabin, Basalo, Belando (Belanda), Belenda, Beroti, Biso, Brusi, Bruzo (Bruso), Brusoni, Bruzono, Burguera (Burgero), Buzo (Buza, Buso, Busa).
Capriata, Capriona, Caprista, Carrosino (Carozino, Carosino), Casteli, Cereceto (Zerezeto), Cereto, Cantagalo (Contagalo), Compiano, Crestadoro, Colomba (Columba), Columbo (Colombo).
Chena, Chinchones, Chipolino (Chipolina).
Daniele, Damiele. Due.
Fabiani, Ferrand, Ferrandi, Ferraro (Ferrara).
Gandulfo, Ganucho, Graso, Grosso, Gerra (Gierra), Guiera, Guerra.
Jacopino (Chacupino).
Lahora, Leoni, Luchoro (Luchora).
Manzanero, Marcenaro (Marzenaro, Marzanaro, Mercenaro, Macenaro), Mendrice (Mendri-se), Milelire, Moinare, Molino, Morino, Montecatini.
Noli (Noly, Nolis).
Olivero (Olivera, Oliveros), Opiso. Oregio.
Parodi, Pelerano (Pelerana), Perfumo (Perfuma), Pianelo, Pitaluga, Pomata.
Repeto, Rivano, Ribera (Rivera), Riverola, Reynaldi, Rochena, Rochero, Romba, Rumba, Ruso (Rusa).
Sales, Saly (Sally), Sarti, Sele, Sevasco (Sevasca).
Taverso, Timon, Timoni, Tubino.
Utrera.
Vila.

ELS INFORMADORS

Per a portar a terme la nostra recerca, ens hem servit bàsicament de les informacions orals proporcionades per 10 persones, de les quals indicam aquí els noms i llinatges, en qualque cas el malnom, i seguidament l'any de naixença: RAFAEL ARQUES CHACOPINO «el Païto» 1942, JOSÉ ANTONIO LÓPEZ BAILE «Jose» 1957, JOSEP LÓPEZ LÓPEZ 1944, TOMÁS PARODI RUSO 1909, PASQUAL RAMÍREZ PARODI 1931, ROC RUSO CHACOPINO 1922, ANTONI RUSO GARZÓN «Antoniet» 1935, JOSEP RUSO MULET 1919, ESTANISLAU RUSO QUESADA 1906, FRANCESÇA SALIETO RUSO, 1905.

EL LITORAL, LES ILLES I ELS ESCULLS

L'Algamassa / La Roca de l'Algamassa. És al SO de l'illa de la Cantera. L'argamassa és una mescla de calç i grava usada en la construcció. Podria esser que aquí s'hi hagués extret algun tipus de material per a fabricar-la.

L'Amerador / Els Ameradors. Al S de la punta més acostada a la Cantera. A l'Illa s'hi fabriquen cordes d'espart. No seria estrany que aquest lloc fos un dels punts on es posaven en remull.

Baix del Cementeri. Al final de la Platja Gran, a la part S. de l'Illa.

Baix de Ca Ferrandis / Baix de la Bòvida. Ambdós noms provenen dels noms de dos edificis del poble, situats a les proximitats d'aquest lloc. És al N, vora les muralles.

aquests antropònims amb els manuscrits originals. Això fa que aquesta llista potser contingui alguns errors de transcripció. Es tracta simplement d'una mostra que a pesar dels possibles defectes creim que pot ésser útil per a comprendre l'abast i les conseqüències de la immigració genovesa en l'antroponímia tabarquina.

Baix del Forn. Pensam que aquest forn, més tost devia esser un forn de calç. Sabem que n'hi havia un a les proximitats de la Platja. A la part S.

Baix de les Paleres. Pren el nom d'un lloc del Camp, on ara no hi ha figueres de moro. L'indret és a la part S de l'Illa.

Baix del Piló. A la costa del N. Deu el nom a una fita de la part alta.

Baix del Pouet. El pou en qüestió és situat a la part alta de les muralles.

El Banquet. Hi pescaven. També era un punt on la gent es banyava.

El Bol de l'Espet. A la part N de l'Illa, aprop del Cementeri. Bol designa un tipus de pesca amb xarxa. L'espècie és un peix, possiblement *Sphyaena Sphyaena*.

El Cagalló. A la part del S, vora la Roca Foradada. És un illotet cilíndric, altet.

El Cagalló del Serrallo / El Cagalló. Al N, a l'inici de la població.

Cala Menaca. Més que una vertadera cala, és una sinuositat de la costa S. És un topònim opac, tal vegada un arabisme. Un poble de la Marina Baixa es diu *l'Almanaquer*⁴. Un mapa de 1766 registra *Cala de Menacha*. Després dels temporals, els tabarquins hi anaven a recollir esponges.

Cala Rata. Tampoc no es tracta d'una entrada de la mar. És també a la costa S, davant l'illa de la Galera. No hem pogut saber si hi abunden les rates d'una manera especial. Un mapa de 1766 situa la *Cala de las Ratas* a l'actual *Platja de la Faroleta*.

La Calanca de Garbí / La Calanca de Fora / La Calanca de la Nau. Al SE de l'illa de la Nau. És un dels seus punts d'accés.

La Calanca de Llevant / La Calanca de la Nau / La Calanca. Paradoxalment és a la part N de la Nau.

La Caleta. Dins el port actual. Hi varen els llaüts.

El Camí dels Moros / El Blanc de la Nau. És entre la Naueta i la Nau. És una franja de roques a menys de tres metres de profunditat. Hom diu que els moros varen fer un camí per tal d'unir les dues illetes. La realitat és que els estrats d'aquest lloc estan aixecats fins a la vertical, donant un aspecte de camí al fons de la mar.

El Canal. És el nom d'un esculler migpartit de la part N de l'Illa, davant el Cementeri.

La Cantera. És una illa situada a la part O de Tabarca. Va ésser el punt d'on es varen extreure en el segle XVIII totes les pedres per a construir les muralles de la població. En alguns llocs va ésser rebaixada fins a ras d'aigua. Està separada de Tabarca per un freuet molt petit, que es pot franquejar sense necessitat de mullar-se els peus. També aquest estret mostra la petja d'una intensa activitat extractiva, cosa que fa sospitar que abans de la construcció del poble, no era una illa, sinó una península. Així ho observam en el mapa de Fernando Méndez de 1766. La Cantera era el lloc on s'anaven a banyar les dones.

El Canyó del Moll. Davant el Portal del Moll hi ha aquest canó de ferro, aficat dins la roca i que devia servir de norai, ja que aquí era el lloc primer que es va fer servir de port, segons els testimonis.

Cap Falcó / Punta Falcó. Constitueix l'extrem oriental de Tabarca. Un petit freu el separa de l'illa de la Naueta. Els vocables *cap* i *punta* sovint no porten article. Alguns informadors dubten de la situació d'aquest topònim. *Cabo Falcon* en mapes de 1766 i 1807.

Cap Llobarros / Cap de Barros. És una punta al S del poble. El nom pot venir-li del peix *Dicentrarchus labrax*, dit popularment *llobarro*.

El Cap de Moro. És un esculler de la part S, una mena de cap negrós que ix de l'aigua. *Peña del Moro* en el mapa de 1766.

Cap de Rata. És al S de l'Illa, davant la Galera. Hi ha qui diu que la punta té la forma d'una rata.

Caparrós. És un escull que careja l'aigua, entre la Naueta i la Nau, però més acostat a la prime-

(4) GEC s.v. *Almanaquer*

ra. *Caparrós* és un llinatge. No seria estrany que fos el d'algú que hi hagués envestit amb la barca. Hi ha d'altres casos d'esculls nominats amb un cognom. (Cf. *Es Calafats*, a sa *Dragonera*)⁵.

La Cova dels Birros / La Cova. Dins una badiola del S de la població. Per les descripcions dels informadors, que ens diuen que el *birro* és un ocell petit, negrós i cridaner, d'ales corbades, intuïm que es tracta del que a Mallorca en deim *falzia*, l'espècie *Apus apus*.

La Cova dels Coloms. És sobre l'illa de la Galera, a la part de llevant.

La Cova de les Llagostes / La Coveta de les Llagostes. És dins el Port, vora la Caleta. Antigament els tabarquins hi tenien els vivers de les llagostes.

La Cova del Llop Marí / La Cova dels Llops Marins. És dins una raconada de la part de migjorn de la població. El llop marí, *Monachus monachus*, és la foca mediterrània. A Tabarca sempre n'hi havia hagut una parella. Sembla que el darrer exemplar va desaparèixer, víctima com sempre de la persecució humana, a finals de la dècada dels anys vint als trenta.

La Cova de la Nau / La Cova del Contrabando. És situada a la part alta de l'illa de la Nau, i ens consta que de vegades hi amagaren tabac.

La Cova del Sucre / La Cova. Coincideix ara amb una platgeta de dins el Port i hom desconeix l'exacta ubicació de la cova, ja que quan feren el moll actual, destruïren part d'aquest sector. No sabem la raó de tal denominació.

La Coveta del Cementeri. No és més que un petit covitxol a la part del N de l'Illa, endret de la necròpolis. Contenen que en temps molt reculats hi havia viscut una persona.

Darrere el Port. És una petita raconada, a llevant del moll.

L'Escul Foradat. És un illotet perforat, davant la punta del mateix nom, a la costa del N de l'Illa.

L'Escul Negre. Al S de l'Illa, molt aprop de la Galera. L'adjectiu respon a la coloració de la roca.

L'Escul Roig. A llevant de la Galera, davant les Pedres Roges. La coloració és ferruginosa.

L'Estufador. Al SE de l'illa de la Nau. És el que a Mallorca en diríem un *bufador*. Tenim localitzat es *Forat des Tufadors* a la costa N d'Eivissa⁶.

El Farralló Pla. És vers la meitat de l'aglomeració d'esculls dita els Farrallons.

El Farralló del Tio Campiste / El Farralló Campiste. No en coneixem la localització exacta. Uns diuen que és dins els Farrallons; d'altres el situen fora de la Llosa. Presumiblement, aquest *Tio Campiste* degué ésser algú que hi va topar amb l'embarcació. No fa sinó reforçar el que hem dit per a *Caparrós*.

Els Farrallons. És un cúmulo d'esculls i tenasses, allargassat cap a llevant, a l'extrem oriental de l'arxipèlag. Com que són a flor d'aigua, constitueixen un perill molt greu per a la navegació.

El Freuet / El Freu. És un pas, practicable per a embarcacions menors, que separa les illetes de la Naueta i la Nau.

La Galera. És una illa situada al S de Tabarca. Sembla que antigament hi vivia una colònia de conills. La metàfora és força estesa arreu del domini. Són moltes les puntes o illots baixos que recordaven la silueta d'un vaixell. En coneixem sobretot a les costes de Mallorca i d'Eivissa. Documentada en mapes de 1766 i 1888.

Gomes. És un escull quasi aferrat a la població, a la zona de la Bòvida. Deu portar el nom d'algun castellà de llinatge *Gómez*. Podríem repetir el que ja hem dit per als altres esculls que porten noms personals.

La Llosa. És un baixfons situat vers mitja milla de distància de la Punta dels Farrallons. És a una profunditat de 18 palms i està senyalitzat amb una boia per la banda de fora.

La Lloseta. Baixfons a uns 200 metres de la Punta dels Farrallons, en direcció a la Llosa.

(5) C. AGUILÓ, *Mapa toponímic de Sa Dragonera*. Palma, 1982. Id. *La toponímia de Sa Dragonera. Recopilació i classificació*. SOBI, X, 1982, p. 15.

(6) C. AGUILÓ, *Mostra toponímica del litoral de les Pitiüses*, «El Mirall», n° 25, Palma, febrer 1989, p. 20-25.

El Mal Pas. Està situat en els Farrallons, pròxim a la Nau. Pensam que no es tracta d'un pas per a embarcacions. sinó terrestre. Es a dir que el qui camina (cercant corns per ex.) sobre els esculls, en arribar a aquest lloc troba certes dificultats per passar.

Les Maries / Les Dos Maries / Les Tres Maries. Són unes *sopalmes*, sotaiguades a uns dos metres, entre la Naueta i la Nau, però més aprop de la segona. Malgrat la segona denominació, els informadors solen coincidir en dir que són tres pedres. Pensam, sense conèixer la disposició de les roques, si pot tractar-se d'una metàfora en haver-les volgudes comparar als estels del cin-yell d'Orió. No sabem, però, si els tres estels són coneguts amb el mateix nom a Tabarca.

La Merdosa. És un escull prominent, aferrat a la Nau per la part de llevant. El nom s'explica per l'acumulació de defecacions de les aus marines.

La Merdosa. És un escull de la mateixa forma que l'anterior, però a migjorn de la Naueta. El nom s'explica pel mateix motiu.

La Mina. És el nom d'un covatxell, ara cegat, de la part N de l'Illa, en les immediacions del Port. Conten que el poeta Salvador Rueda, que va residir a l'Illa, hi tenia la seva embarcació. Per la costa N vàrem tenir ocasió d'observar unes vetes ferruginoses, que formen part del subsol. El nom deu recordar algun intent de la seva explotació.

El Moll / El Moll Vell / El Moll Antiu / El Port Vell / El Moll Nou. És al N de la població, al costat de la Pouera. És el lloc que hom utilitzava per a arribar a l'Illa, abans de la construcció del port actual. Per a uns és *vell* perquè és l'anterior a l'actual. Per a d'altres és *nou* perquè en recorden un altre, encara més antic.

El Moll Vell. Al N de l'Illa, davant l'entrada del Portal del Moll. És una diminuta entrada de la mar, de la qual hom diu que va ésser el primer port de l'Illa.

El Mollet de l'Americà. És un petit desembarcador que hi ha vora el Serrallo. Diuen que el construí un americà.

La Nau. És una illa alteta, situada entre els Farrallons i la Naueta. Vista de lluny, recorda la silueta d'un vaixell. És citada ja amb aquest nom a finals del segle XV.

La Naueta. Illa molt semblant a la de la Nau, entre aquesta i la de Tabarca, de la qual la separa un diminut freu. Des de Tabarca s'hi pot accedir quasi a peu eixut. També aquesta illa és alteta i recorda un vaixell que navega.

El Passet. Així s'anomena el petit braç de mar que separa Tabarca de l'illa de la Cantera. No és practicable per cap tipus d'embarcació, però sí a peu. Suposam, degut a la intensa activitat d'extracció de pedra que hi ha hagut en aquest lloc, que aquest freuet és artificial, i que va ésser fet en el segle XVIII, com a conseqüència de la construcció de les muralles.

Les Pedres Roges. Aglomeració d'esculls al S de l'Illa, entre aquesta i l'Escul Roig.

La Peladilla. Seca a flor d'aigua, a la costa N, no gaire lluny de l'Escul Foradat.

La Perla. És un baixfons al NE de la Naueta. Hom diu que «ix en quant estan les aües seques». Desconeixem la motivació d'aquest nom, potser inspirat en alguna metàfora. Documentat el 1766.

La Platja. És el gran arenal immediat a la població, a migjorn del Port.

La Platja de la Faroleta / Baix de la Faroleta / Baix de la Farola / Baix del Faro. A la costa S, davant la Galera. A la part alta hi ha la Balsa de la Faroleta. El nom deu venir de l'antic far del centre de l'Illa.

La Platja Gran. Situada al SE, és la platja més llarga de l'Illa.

El Port. És el punt per on actualment es pot accedir a l'illa. No fou sinó fins l'any 1944, cansats de passar peripècies, que els habitants de Tabarca veieren realitzat el seu somni de tenir un lloc mitjanament segur per a tenir llurs embarcacions.

El Portet de l'Americà. Al N, vora el Serrallo. (Vegeu el que hem dit per al *Mollet de l'Americà*).

La Pouera. És una petita platja de la banda N, al mateix costat de la població. El nom pot tenir el seu origen en *el Pou del Pal*, situat a la part alta, en les seves immediacions.

La Punta de Baix del Forn. És la punta que tanca la Platja.

La Punta del Bol. És l'extrem de ponent de la Cantera. Ja apareix amb aquest nom a la cartografia de 1766.

La Punta de Cala Menaca. Al S, vora la cala del nom mencionat.

Punta Cap Falcó. Aquest nom, que ens han situat a un extrem de la Galera, no és segur del tot. Sí que ho és en canvi la identificació de *Cap Falcó* amb l'extrem oriental de Tabarca. Podria ésser, però, que aquest nom s'hagués originat pel fet que aquesta punta de la Galera, està cap a la part de Cap Falcó.

La Punta de l'Escul Foradat. Al N, endret de la Casa del Camp.

La Punta dels Farrallons. Constitueix la primera terra emergida de l'arxipèlag, per la seva part oriental.

La Punta del Femer. És just darrere el moll actual. Hom diu que hi llançaven el fems, quan escuraven els estables de la Casa del Camp.

La Punta del Moll. Vora la Pouera, al N del nucli urbà.

La Punta del Piló. A la costa N, vora la Mina. El nom li ve d'una fita de les immediacions.

La Puríssimeta. Dins una fornícula cavada a la penya hi ha una imatge de la Verge. Segons conten, la hi va col·locar un frare deu fer una quinzena d'anys.

La Roca de la Cantera. És un illotet al SE de la Cantera.

La Roca de l'Emperador. És un baixfons, entre la Galera i l'Escul Roig, a 3 metres de profunditat. Pot tractar-se d'un ictiònim, l'espècie *Xiphias gladius*.

La Roca Foradada / La Roca del Forat. Al S, vora el Cagalló.

La Roca del Mero. Davant Cala Menaca. Hom diu *mero* a l'anfós, l'espècie *Epinephelus guaza*.

La Roca de la Mina. És una roca alta del costat del Port.

La Roca Pobra. És una illeta vora la Cova del Llop Marí. Volem recordar que a Cabrera hi ha una illa que es diu *na Pobra*, documentada com *Illa Pobre* (sic) o *dels Pobres* el 1884. Segons els mariners s'hi agafa poc peix.

La Roca Redona. És un esculler al NE de la Galera.

La Roca del Serrallo. Al costat del Port, veinat del Serrallo.

La Roca de la Tanda. És un esculler del final de la Platja Gran, ja ben aprop de la Naueta. No podem donar cap explicació satisfactòria, pel que fa a l'origen d'aquesta curiosa denominació, tot i que sembla clar el significat d'«espai temporal» que té la paraula.

Romptimons. Nom preciós que designa un baixfons al NE del Cementeri. És a una profunditat tal que permet de passar-hi l'embarcació, destrossant-li, però, la pala del timó.

La Sabata. Escull d'aquesta forma, entre Cap de Rata i la Roca Redona.

El Saltador. És el lloc per a pujar a la Nau per la banda del SO.

El Sec de la Punta del Bol / El Sec de la Cantera. És un baixfons ampli, al NO de la Cantera.

La Seca. És un petit escull prop del Piló. La denominació procedeix d'un sol informador i no és massa segura.

La Seca de l'Escul Negre. Es troba a la distància d'uns 20 m. de l'escull, i a una profunditat d'uns 3 m.

La Seca de la Nau. Als voltants de la Nau, sotaiguada a uns 8 palms. Desconeixem el seu emplaçament exacte.

La Seca del Piló. A la costa N, propera a la Mina.

La Seca de la Punta dels Farrallons. És el primer escull que ix fora de l'aigua per la part de llevant.

El Serrallo. És una raconada del costat del Port. Es repeteix com a nom d'un barri mariner de Tarragona, i també del Grau de Castelló. A l'interior reapareix, també com a nom de barri, a l'Alcúdia de Carlet⁷. Pel fet d'ésser un lloc arcerat dins el port, pensam si pot ésser un ita-

(7) GEC, s.v. *serrallo*.

lianisme a partir de *serràglio* «lloc tancat». Si ho fos, seria un petit testimoni supervivent de la llengua dels colonitzadors del segle XVIII.

El Tamboret. És una punteta al SE de la Cantera. El topònim convida a pensar que el trasllat de la pedra que s'extreia de la Cantera, es feia per la mar. A Santanyí (Mallorca), vila lligada tradicionalment a l'extracció de pedra, es diu *tambor* al cilindre de fusta del gigre, on s'hi enrotlla la corda. Hom pot pensar que al lloc en qüestió hi havia una màquina per a alçar les pedres amb la finalitat d'embarcar-les. La corriola d'aquesta màquina, en època medieval va generar el topònim *sa Punta de sa Curria*, vora unes pedreres de la costa santanyinera⁸. L'amic Onofre Rullan va recollir *es Malagate*⁹ com a nom d'un espedre d'Esporles, d'època relativament recent. *Malacate* és en castellà una espècie de cabrestant. *El Tamboret*, com a topònim no és doncs un cas aïllat.

El Trajo del Tio Bertomeu / La Platja del Tio Bertomeu. Al N de l'Illa de la Cantera. Ens diuen que aquí hi varaven llauts. *Trajo* és el nom que es dona al punt on es vara una embarcació, o sigui a un escar. Coromines recull el mot a Portvendres, i la variant *tràjol* a Sant Pol de Mar i al Golf de Roses¹⁰.

La Vària del Tio Bertomeu. El lloc és al costat del topònim anterior. Una *vària* és aquí una clapa arenosa dins l'algar. A Mallorca en deim una *vaira*.

La Xanca. És just a la vora del moll actual. Aquí hi havia antigament un edifici, amb uns compartiments interiors que albergava una indústria de salar peix, sobretot melva i bonítol. Era de Lloret i Linares, amo també de l'almadrava. *Posar en xanca*, segons el DCVB, és posar el peix en salmorra per a conservar-lo salat. El nom és interessant perquè facilita l'aclariment d'un altre topònim recollit a Eivissa per un dels autors d'aquest treball: *s'Illa de la Xanga*, davant ses Salines, també anomenada *s'Illeta de sa Sal Rossa*¹¹.

La Xapa / La Xapada del Bol. És al S de la Cantera. Podria tractar-se d'una palatalització del mot *sapa* «mota d'alga viva», «altina», que en no ésser entenedor haurien modificat amb trasllat de l'accent.

UNS POCS TALASSÒNIMS

La Barbada de l'Almadrava.

La Barbada de la Punta del Bol.

La Barbada del Reclau.

La Barreta. Està situada davant la Platja Gran.

El Clot. És al S de la Nau, a un quart d'hora a motor. Hi ha unes 18-19 brases d'aigua.

Els Fanals. Són unes roques al S de Tabarca.

Els Garbells. Són uns alguers situats vora el Clot.

Montnegre a les Forques. És una serra de roques, localitzable si des de l'Illa hom posa proa a Alacant. S'hi pesquen tonyines. Hi ha de 7 a 8 brases d'aigua.

El Reclau. A garbí de la Nau. Hi ha de 16 a 18 brases d'aigua.

La Serra del Cap. És una zona arenosa, situada entre la Nau i Alacant.

(8) C. AGUILÓ, *Sa Punta de sa Cossia o Sa Punta de sa Curria? Consideracions sobre un topònim del litoral de Santanyí*. SOBI, XI, 1983, p. 24-26 i 36.

(9) O. RULLAN i SALAMANCA, *La toponímia del terme municipal d'Esporles i la seva rogalia*. Palma, 1984. tesi de llicenciatura inèdita.

(10) J. COROMINES, DECat, s.v. *treure*, vol. VIII, Barcelona, 1988, p. 813.

(11) C. AGUILÓ, *Mapa toponímic dels illots de les Pitüses*, 2 làmines. Edició de la Direcció General de Cultura i la Universitat de les Illes Balears.

TOPONÍMIA URBANA

EL POBLE (Carrers, places i cases).

Occupa la petita península de la part occidental de Tabarca, o, dit d'una altra forma, tot l'espai que no és ocupat pel Camp.

EL CARREONET. Abans, la seva denominació oficial era *Callejón del Muelle*, segons ens han informat.

Carrer del Bergantí. Denominació oficial, no popular.

EL CARRER DEL CARMEN / EL CARRER DE LA MARE DE DÉU DEL CARMEN. Nom oficial: *Carrer de la Verge del Carme*.

Ca Úrsula.

Ca «Juana». Actualment hi ha un bar.

Ca l'Arnau.

Ca Manola / Abans Ca Roig de la Fillola.

Ca Tio Maestro. Era mestre d'escola i pescador.

Les Calderes del Tio Gallegues. Era un lloc per a tintar xarxes.

Cal Tio Victoriano de Mestret. Era també mestre d'escola.

Ca la Coixa / Cal Tio Xan.

Ca Cristino. Era un home que morí negat.

Cal Pistolero. Hi havia un bar.

Ca Tio Pepe Forces.

Ca la Tia Rafaileta / La Casa de Tia Rafaileta.

Ca Tio Capelo. ¿Deu ser aquest antropònim una minúscula supervivència lingüística italiana?

La Casa de la Muda.

La Casa de la Duenda. A Tabarca es contenen moltes coses referents a aparicions d'éssers sobrenaturals.

Ca Tia Issabel.

Ca Jaume de la Cardona.

El Forn del Tio Burrero.

Ca Ana.

Ca Tia Taneta.

Ca Vissitassion.

La Casa del Polero. Referit a un nadiu de Santa Pola.

Cal Tio Roig del Piu.

La Casa de la Tia Matilde.

La Casa de Colau el Llarg.

La Casa del Tio Cranc.

La Casa del Moreno.

La Casa del Tio Carlos.

Ca Tia Pepica. Hi havia una carnisseria.

La Casa de Ferrandis.

La Casa de «Gerardo».

La Casa d'Amadeo.

La Casa del Aspero. Era un nadiu d'Asp.

La Casa de la Reina. La propietària era coneguda amb aquest nom.

Cal Tio Mineta.

Ca Tia Conxa.

La Casa de Maria la Xata.

El Calabós. Ens diuen que hi feren un forn.

Ca Vicent de Xólo.

CARRER DE L'ESCOLA

Nom oficial, no recollit popularment.

CARRER D'ELS GAVINES (sic).

Nom oficial, no recollit per via oral.

CARRER DE GÉNOVA.

Nom oficial, no recollit per via oral.

La Casa de «Juanjo».

EL CARRER DE LA IGLÉSIA

Ca la Xata / La Casa de la Xata.
Ca la Bartola.
Ca Dolorettes de Ganàncies.
Cal Xiquet de Mercé.
Ca Rafael el Xan.
Ca Tio Mercé.

Ca la Tia Xon. Xon és hipocorístic de *Concepción*.
Ca Tio «Juanet».
Ca la Pessiganya. Hi havia una botiga de comestibles.

EL CARRER MAJOR / EL CARRER DEL MIG: Nom oficial: *Carrer d'en Mig*.

La Casa del Portal / La Casa de Tio «Juan» del Portal. Està situada vora el Portal de la Caleta.
Ca Tio Blai.
La Casa de Sento el Gangallo. Sento és Vicent.
La Casa de Salvadorico / Cal Birro.
La Casa de Pura. Pura equival a Purificación.
La Casa de la Xata la Cardenala.
Ca Tio Uenso.
Ca Tio Tomàs el Viudo / Ca Tio Viudo.
Cal Tio Bartolo de l'Estanc.
Ca Tia Esperança del Tio Caín.
Cal Tio Bancalets.
Ca Sola. Sola és hipocorístic de Soledad.
Ca Tomàs el Viudo.
La Casa de Don Álvaro. Era un metge.
Ca Maria de l'Estanc. Hi havia una botiga de comestibles. A la propietària li deien la Maria de l'Estanc.
La Habana. És un bon restaurant.
El Taller del Tio Enrique. Era una fusteria.

La Casa del «Rojo». «Rojo» amb el significat de «ros».
La Casa de Colau.
La Casa d'«Eugenio» / La Magazent d'«Eugenio».
La Casa de Pasqual.
Ca Tia Conxon. Hipocorístic de *Concepción*.
La Casa de la Pelilla. Hipocorístic de «Josefa».
La Casa del Tio Pepe Galeta.
La Casa d'Obdúlia.
La Casa de la Francesa.
La Casa del Forner.
Cal Tio Gerreta.
Ca Tio Carlos.
El Cassino.
Ca Paquita.
La Casa del Tio Peixet.
Ca Tio Tunico Mele.
Ca Tio Morenico.

EL CARRER DEL MOLL: Nom oficial: *Carrer del Moll*.

Ca Tio Uelo.
Ca Tio «Pajarito» / La Casa del Tio «Pajarito».

EL CARRER DELS MOTXOS:

Nom oficial: *Carrer del Motxo*. Sembla que abans era *Calle San Benito*. Ens diuen que *motxo* designa la rama d'una granera.

La Casa del Tio Burrero.
La Casa de la Tia Alemana.
La Casa de Gonsales Vicent.
La Casa del Sepulcre.
Ca la Tia Carmeleta.

La Casa del Tio Silvestre.
Ca Aldeguer.
La Casa de Pitxó.
La Casa de Quen. És d'un anglès.
La Casa de Maria de Lérida.

La Casa de la Tia Carolina.

La Casa de Colauet.

La Casa de Ferrandis.

La Casa de Diego.

Ca la Tia Saïca.

La Casa de Pepa Rafaela.

La Casa de «Juanjo».

La Casa de «Juanico» la Grossa.

La Casa de Ferrandis.

La Casa de Manolita.

Cal Tio Hilàrio / La Casa d'Hilàrio.

Cal Tio Andarí / La Casa de Carlota.

L'Escola dels Xiquets.

Ca Xon.

Ca la Bolla.

Ca la Ferranda.

Ca Adelina.

EL CARRER DEL PATI. Nom oficial: *Carrer d'Arzola.*

Ca Jaume Saboreo.

La Magazent de Collonet. Era un home molt ric, que tenia l'almadrava.

La Casa de Don «José». Era un practicant.

La Magazent del Forner.

La Casa del Milà.

Cal Malaguenyo.

Ca Tio Tonet de Uïsos.

Ca Maria Tintom.

La Casa de Tia Rossa de Palet.

La Casa de Dolorettes de Tari. Tari, hipocòrístic de Trinitario.

La Casa de la Lleona.

La Casa del Païto.

Ca Balta.

La Casa de Parrenyo. Sembla que és un llinatge d'Elx.

Ca Tano de Xolo. Tano és Cayetano.

Ca Tio Falet.

La Casa del Governador / El Pati / El Pàtil.

És un casal amb arcades interiors i un pati al darrere. Conten que la Cova dels Birros arriba sota la planta d'aquest edifici.

CARRER DEL POETA SALVADOR RUEDA. Nom oficial, no popular. Salvador Rueda (Màlaga 1857-1933), va residir temporalment a Tabarca.

CARRER DE LA SOLEDAT. Nom oficial, no popular.

Ca Tio Gato.

Cal Tio Hilàrio.

Ca Don Emílio.

La Casa de la Francesa.

La Casa de Pepeta.

Ca Don «Jerónimo». Va esser un famós cape-

llà de costums excèntrics.

La Magazent d'Elissa.

La Casa del Tio Calistro.

La Casa de Maria Tintom.

Cal Tio Hilàrio.

LA PLAÇA GRAN. Nom oficial: *Plaça Gran.*

Ca Madalena.

La Casa de Peixet.

La Casa de la Pelilla.

La Casa d'Alberto. D'un dentista de Madrid.

La Casa del Tio Pepe Gallegues.

La Casa de Tomàs.

La Casa de la Tia Xata.

La Casa de Tunico Cabessa.

La Casa de Teresa la Cardona.

La Casa de Manolico la Cardona.

LA PLAÇA DE LA IGLÉSIA / DAVANT DE LA IGLÉSIA.

La Iglésia.

LA PLAÇA DEL PATI. (Consignam alguns noms de cases de les seves proximitats).

La Casa de les Monges. Era un col·legi.

El Forn de la Tia Cardona.

La Casa del Francés. Nomia Pierre.

LA REPLACETA / LA REPLACETA DE LA CALETA / LA PLAÇA DE LA CALETA / LA PLAÇA MENUDETA / LA PLAÇA DEL PÒSIT. Nom oficial: *Plaça Carloforte.*

La Casa de l'Antoniet.

El Pòsit / L'Escola del Pòsit / L'Escola.

Ca Tio Sento el Pipante. Era un home que sempre fumava amb pipa.

ELS POUS DEL POBLE

El Pouet de la Bòvida. Hi amaraven espart.

El Pou del Cura. És a davant l'Església.

El Pou de Ca Maria Tintom / El Pou del Cura. És un dels Quatre Pous.

El Pou de Ca la Morra / El Pou de Ca Peixet. És un dels Quatre Pous.

El Pou de Ca Taneta / El Pou de la Tia Taneta / El Pou de Vissitassion. És un dels Quatre Pous.

El Pou de la Cantera. Està vora el Portal de la Cantera. Ara l'han convertit en el pou negre de la xarxa de clavegueram.

El Pou de Maria la Xata / El Pou de Maria de l'Estanc.

El Pou del Pal / El Pou de la Pouera.

Els Quatre Pous. Són a la Plaça Gran, a cada un dels quatre angles.

EL SISTEMA DEFENSIU

La Bòvida / Les Bòvedes. És una construcció subterrània del sector NO de la muralla. Hom diu que hi havia hagut rodes per a filar i que hi feien cordes d'espart.

La Casserna. Aquest edifici l'enderrocaren per a construir-hi un far que ha servit fins fa poc.

Les Covetes. Són unes cambres construïdes dins la muralla del SE, que serviren de vivendes.

La Garita de Baix del Forn. Totes les garites de les muralles han desaparegut.

La Garita de la Bòvida.

La Garita de Cap Llobarros.

La Garita de la Pouera.

La Muralla de Cap de Barros.

La Muralla de Ferrandis. És a la part del NO, vora la Bòvida.

La Muralla de la Iglésia.

La Muralla de la Pouera.

El Pla de la Muralla. És sobre la Muralla de la Pouera.

El Portal de la Caleta. És obert cap a la part del Camp.

El Portal de la Cantera. Una inscripció ocupant les dues branques del portal, coronada per la flor de lis, recorda, mig esborrada, la seva construcció en temps de Carles III: ... III HISPANIA REX EDIFICIC.

El Portal del Moll. Era el lloc per a entrar a la població arribant-hi des de la mar.

EL CAMP (Llocs, camins, edificis, depòsits d'aigua)

La Balsa de la Faroleta / Les Bales de la Faroleta / La Faroleta. És un depòsit d'aigua que dona nom a la Platja de la Faroleta.

Les Bales de la Casa del Camp / Les Bales de la Torre. Són dos depòsits d'aigua, situats no gaire lluny de la Torre.

Les Bales del Poble. Són a la part més estreta de l'Illa, prop de la Puríssimeta.

Les Calderes del Burrero. Era el lloc on tintaven les xarxes. L'edifici ja no existeix. Ara és una zona de palmeres als afores de la població.

El Camí de Cala Rata.

El Camí de la Casa del Camp / El Camí del Faro.

El Camí del Cementeri.

El Camí de les Paleres.

El Camí de la Torre / El Camí del Castell / El Camí del Quartel.

El Camp. És tota la part del'Illa no ocupada per la població, a partir ja del Portal de la Caleta.

La Casa de l'Almadrava / La Magazent de l'Almadrava. Servia per a deixar-hi els estris de l'almadrava. Observau la forma *magazent* (f.) «magatzem», que és pròpia de Tabarca.

La Casa del Camp / La Caseta del Camp. És un edifici mig esbucats, entre el far i la Torre. Hi vivien els conradors de l'Illa.

La Caseta de la Balsa. Vora les Bales del Poble.

La Caseta de Cala Rata / La Caseta de l'Almadrava / La Casa de l'Almadrava.

La Caseta del Peix. Ja no existeix. Era un edifici que es feia servir de llotja. Estava situat als afores de la població, no gaire lluny del Serrallo.

El Cementeri / El Cementeri Nou. És a l'extrem oriental de Tabarca, a la part més allunyada del Poble. Els antropònims que apareixen a les làpides sepulcral delaten l'origen italià dels pobladors tabarquins.

El Cementeri Vell. Estava al costat mateix del moll actual. Encara es poden veure els seus fonaments.

La Escalera del Tio Americà. Està al costat mateix del Poble. Baixa cap al Mollet de l'Americà.

La Farola / El Faro. Està situat vers la meitat del Camp.

El Jardinet. És una mena de mirador situat al costat de la Caleta.

La Magazent del Tio Blai. Aquest magatzem era de fusta. Estava al costat mateix del Poble, aferrat a la muralla. S'hi feien embarcacions.

Els Merenderos. Són uns establiments comercials emplaçats a l'istme de l'Illa, vora la Platja. Vet ací els seus noms tal com ens han dit: *Amparín / el merendero Amparín / «Juan»; Frigolàndia; La Casa de Glòria / Glòria; El Mar Assul; El Merendero Tere / Tere / Teressina; Los Pescadores; El Rincon de Ramos.*

Les Paleres. N'hi ha moltes entre la Torre i la Casa del Camp. Sembla que abans estaven prop de Cala Menaca.

El Piló. És una espècie de fita antiga, la funció de la qual se'ns escapa. Està al costat mateix de la Mina.

La Terra Roja / La Terra Blanca. És la punta situada davant les Pedres Roges. A Tabarca el mot roig s'aplica a coses de coloració rossa. Això explica la dualitat roja / blanca d'aquest nom de lloc.

La Torre / El Castell / El Quartel. La tercera denominació és moderna i testimonia l'ocupació de l'edifici en temps recents per la Guàrdia Civil. És una construcció troncopiramidal, robusta, amb obertures rectangulars a l'altura de la primera i de la segona planta. L'accés és a la façana del nord, i es fa pel primer pis. Havia tengut una garita a cada un dels quatre cornalons superiors.

Desconeixem la distribució de l'interior, així com també la data de la seva construcció. De totes formes cal assenyalar que no és la primera torre que es bastí a l'Illa.

TOPÒNIMS DESAPAREGUTS DEL MAPA DE FERNANDO MÉNDEZ.

Devem a la gentilesa de l'amic Antoni Mas, la possibilitat de consultar els *PLANOS De La YSLA PLANA y del Cabo de Sta POLA*, de Fernando Méndez, document cartogràfic que porta la data del 15 d'agost del 1766. Per la toponímia que duu, és un mapet d'un gran interès. Com que és anterior a la colonització italiana, podem observar com els nouvinguts han mantingut per una banda part dels noms de lloc preexistents, mentre uns altres han anat desapareixent. D'aquests darrers n'oferirem un llistat amb alguns comentaris.

Cala del Espalmador.

Deu correspondre al que actualment és la Pouera. L'espalmador era el lloc on trabucaven les naus de costat, per a netejar-les de les adherències biològiques. S'*Espaumador* de l'illa de Cabrera i s'*Espalmador*, que és una illa al nord de Formentera, tenen el seu origen en la mateixa activitat. Un de nosaltres¹² ja va manifestar el seu desacord amb la teoria de J. Coromines, segons la qual el nom de l'illa formenterera és el resultat d'una complicada evolució a partir de l'illa de l'*Espart Major*¹³. Creim que aquesta altra troballa, que també és sobre una illa aleshores despoblada, però amb la mínima presència humana que requerien les construccions defensives (ja se'n parla en el segle XIV), hauria de fer abandonar definitivament aquella teoria, i admetre que qualsevol lloc pot haver servit reiteradament de drassana, sempre que presentàs unes determinades condicions naturals, com són fondària suficient per a arribar a la costa i litoral arenós.

Cala del Espàragol.

Designava l'ensenada que per la part del sud formava la Cantera, unida encara a l'illa més gran. El que ara és el Passet era aleshores un istme estret que arrecrava aquesta badiola de la part de migjorn. Més tard, amb l'extracció de pedra per a bastir les muralles, la Cantera esdevendria una illa.

Consideram aquest topònim una de les troballes més interessants de la nostra recerca per diversos motius. Coromines s'ha ocupat àmpliament d'aquest mot, documentat ja des de finals del segle XIII, amb el significat de «caleta o port natural de refugi», per al qual va proposar primer una etimologia grega* *παραεὐλίος* «cala secundària»¹⁴ i darrerament considera que pot ser una formació diminutiva a partir de SPELUCA, o sigui *esplugola*, que hauria designat primer veritables cavernes repenjades sobre el mar, aptes per a aixoplugar s'hi, passant, per comparança, a designar petites cales¹⁵.

La troballa d'aquest topònim a Tabarca permet de fer diverses observacions: en primer lloc contradiu l'opinió de l'il·lustre filòleg quan diu que «queda molt provat que era un mot arrelat només a les costes balears»¹⁶; constitueix la primera constatació segura de la utilització de la paraula a la toponímia catalana (un de nosaltres por aportar dades que proven que es *Caragol* de

(12) C. AGUILÓ, *Sobre els mots «estell» i «espalmador» en la toponímia de Cabrera*. SOBI, XXIII, 1986, p. 7-14.

(13) J. COROMINES, *Parlem de mots evissencs*, DECat. II, Barcelona, 1970, p. 225-228. Id. DECat. s.v. *espalmar*, vol. III, Barcelona, 1982, p. 610. Id. id. s.v. *espart*, p. 619-620.

(14) J. COROMINES, *Relacions amb Grècia dins Entre dos llenguatges*, III, Barcelona, 1977, p. 212-213.

(15) J. COROMINES, DECat. s.v. *esplugola*, III, p. 660-661.

(16) J. COROMINES, id. id. p. 661.

Santanyí no prové d'un antic *esparagol*, possibilitat aquesta apuntada pel mestre)¹⁷; dóna una idea molt exacta del significat de la paraula, que s'ajusta a la perfecció a les descripcions del DCVB i del DECat, i a les paraules de la crònica de Marsili: «Ha molts ports pochos los quals los mariners apeylan esparagols», i sobretot a les d'Eiximenis: «se meteren ab lur fusta en hun speragol de una poqueta e deserta ylla» (citam a través de les obres esmentades); testimonia la supervivència del mot, com a topònim totalment fossilitzat, amb la pèrdua del seu significat, apreciable per mitjà d'un sintagma, redundant des del moment que en diuen *Cala de l'Esparagol*.

Cala de de la Guardia.

És la raconada de la Cova del Llop Marí. El topònim fa referència a un punt de vigilància situat en el lloc de l'actual població, on podria estar situada la torre documentada amb el nom de *Torre de Sant Josep* l'any 1337. En el migjorn de Mallorca sovintegen els topònims formats amb la paraula *guardia* i ocupant antics punts de vigilància costanera.

Cala pequeña de la Guardia.

Veinada de l'anterior, on ara hi ha la Cova dels Birros.

Cala de las Ratás.

La situa veinada de l'actual Cala Rata, on ara es diu la Platja de la Faroleta.

Las Caletas.

Al N de la Cantera.

Las Cuebas de Anguilas.

On ara hi ha la Cova de les Llagostes i la Cova del Sucre.

Cuerbos Marines.

Actualment l'Escull Roig.

Las Ferrerías.

Tota la part N de Tabarca, des del port actual fins a la Naueta. S'hi observen vetes de materials ferruginosos, que a jutjar pel topònim *la Mina* degueren sotmetre a la possibilitat d'explotació.

Punta y Peña del Moro.

Fa pensar en la possibilitat que l'actual *Cap de Moro* prestàs el seu nom al que ara és *Cap Llobarros*.

Punta de Tierra.

A la Cantera, vora la Punta del Bol.

La Punta Roja.

On actualment és la Terra Roja, vora la Platja Gran.

La Trancada.

A l'antic istme de la Cantera, on ara hi ha el Passet. És un lloc que mostra les petjades de l'activitat extractiva. El nom, del verb *trençar*, amb el significat, encara viu a Mallorca d'«ex-

(17) J COROMINES. id. id p. 660.

treure pedreny». Suposam que l'antiga torre pre-italiana va ésser construïda amb materials d'aquest indret.

El Portal de la Cantera està documentat amb els noms de *(Puerta) de la Trancada o de San Gabriel*¹⁸.

(18) DCVB s.v

